

tur, siquidem bona tunc ad extraneum donatorem et ab eo causam habentes redirent: porro haec ratio non existit, quando bona ad sponsum donatorem redeunt, cum liberi sint illius heredes necessarii, et aliunde magis convenit patrem, quamdiu vixerit, bonorum suorum esse dominum.

Si donatio bona praesentia tantum contineat, non revocatur per mortem donatarii, nisi haec conditio clare fuerit expressa; statim enim donatarius acquisiuit dominium, et illud ad descendentes suos vi successionis transfert. *Art. 1082.*

De specialibus regulis pro donationibus durante matrimonio factis.

Omnia bona quae sponsi per matrimonii contractum sibi dare potuerint, eadem durante matrimonio pariter sibi dare possunt. *Art. 1049.* At hujusmodi donationes, etiam inter vivos, quainvis bona praesentia tantum contineant, semper ad voluntatem donatoris revocari possunt: ad talem revocationem uxor non indiget consensu mariti, nec judicis auctoritate. Verum illae donationes non revocantur per prolem supervenientem: ratio patet. *Art. 1096.*

Donationes istae inter sponsos fieri non possunt durante matrimonio, per unum et eundem actum. *Art. 197.*

CAPUT SECUNDUM.

DE VENDITIONE ET EMPTIONE.

Venditio non potest esse sine emptione, nec emptio sine venditione: itaque venditio et emptio merito simul definiuntur: *Contractus quo unus proprietatem rei sue transfert; et alter ad pretium ejus solvendum se obligat.*

Origo emendi et vendendi a permutationibus exordium habuit. Olim enim non erat nummus; neque unum vocabatur merx et aliud pretium, sed unusquisque, secun-

dum necessitatem, inutilia pro utilibus mutabat, v. g., vinum pro tritico, fructus pro vestimentis, etc. Quia vero non semper nec facile concurrebat ut unus haberet quod alteri deerat, electa est materia, cuius publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum aquilitate quantitatis subveniret. Illa autem materia est pecunia, qua mediante, venduntur et emuntur res cujusvis generis. Sic fere dicitur l. 1, ff. xviii, 1, de Contr. Empt.

In septem articulos praesens caput dividemus. Ageamus in 1º de natura venditionis et emptionis; in 2º de re vendibili seu merce; in 3º de iis qui vendere et emere possunt; in 4º de pretio; in 5º de obligationibus venditoris; in 6º de obligationibus emptoris; in 7º de diversis venditionis speciebus.

ARTICULUS PRIMUS.

DE NATURA VENDITIONIS ET EMPTIONIS.

In jure Romano venditio non transferebat dominium, sed tantum vendor se obligabat ad rem tradendam et servandum emptorem contra omnem evictionem. Nunc vero, sub jure novo, venditio solo partium consensu perficitur et proprietas rei ad emptorem transmittitur, quamvis res non sit tradita, nec pretium solutum, *Cod. civ. art. 1383;* hoc merito statutum fuit et multo conformius est sensui contrahentium: hodie igitur applicari nequit vetus axioma olim a jurisperitis et theologis admissum: *Traditionibus, non nudis pactis, dominia rerum transfruntur.*

Attamen, quædam positæ sunt exceptions et regulæ pro variis casibus speciales quæ sunt hic notandæ.

Si res vendita sit mobilis, et ante traditionem alteri vendatur ac tradatur, ad eum, modo non fuerit malæ fidei, pertinebit, prior vero emptor recursum ad venditorem habebit ut compensationem damni ab illo sibi illati obtineat; idque propter commercium sapienter fuit statutum. *Art. 1141.*

Item si venditio habeat pro objecto res quæ juxta pon-

dus, numerum aut mensuram venduntur, non est perfecta quin pondere, numero vel mensura quantitas reipsa determinata fuerit, nisi res istae summatim vendantur et emantur, [v. g., acervus tritici, independenter a modiorum numero. *Cod. civ. art. 1583 et 1586.*

Si de rebus quæ gustari solent agatur, ut sunt vinum, aqua vitæ, oleum, etc., venditio non est perfecta quin res gustatæ sint. *Art. 1587.*

Si res vendita fuerit sub conditione probationis (*d'es-sai*), hæc conditio habetur ut suspensiva, et ideo venditio non est per se perfecta. *Art. 1588.*

Si promissio venditionis acceptata existat, vel datae sunt *arrhæ*, vel non : si datae sint arrhæ, promissio hæc censemur conditionata et uterque contrahens ab illa resilire potest; qui accepit arrhas, duplo eas reddere, et qui solvit, easdem non repetere tenetur. *Art. 1590.* Si autem datae non fuerint arrhæ, promissio venditionis censemur vera venditio, modo partes in rem et in pretium consenserint. *Art. 1589.* Attamen, ante executionem præmissionis, dominium rei nondum est translatum, et qui vendere promisit periculum rei servat.

Si arrhæ post venditionem dentur, habentur ut pars pretii vel ut pignus securitatis; nulli autem e contrahentibus ideo a contractu resilire licet.

Cum nullæ formalitates a lege pro venditione præscriptantur, sequitur partes, modo sint habiles, sub qualibet voluerint forma vendere et emere posse, sive sub scriptis authenticis, sive sub scriptis privatis, sive solis verbis : at ubi verbis tantum facta est venditio, probatio ejus in foro externo non admittitur, si pretium centum et quinquaginta fr. excedat. *Cod. civ. art. 1341.* Excipiuntur tamen conventiones et debita pro negotiatione. *Cod. de Com. art. 109.*

Pro venditione navis, pro venditione tituli dicti *Brevet d'invention*, requiruntur scripta.

Quidquid ambiguum est in venditione, in favorem emptoris explicari debet, *art. 1602*; quia vendor conditiones apposuit, et *odia restringi*, et *favores convenit*

ampliari. Regula juris ecclesiastici, n. 15. Emptor solvere debet omnes sumptus scriptorum, nisi aliter in conventione fuerit statutum, *art. 1593*: ejus enim et non venditoris interest ut hæc existant scripta quæ sunt proprietatis tituli.

Cæterum, in variis casibus istis jure positivo determinatis, partes tenentur jure naturali bona fide conventioni stare. Semper jus positivum bonam fidem supponit, aut, quantum potest, eam supplet, et ex æquitate conventiones interpretatur.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE IIS QUI VENDERE ET EMERE POSSUNT.

Certum est, ex dictis in prima parte, capite primo, eos omnes valide emere aut vendere posse, qui a lege inhabiles non declarantur; certum est pariter eos qui declarantur incapaces ad contrahendum in genere, similiter nec vendere nec emere posse. At præter generalem hanc incapacitatem, alia est pluribus in casibus relative ad venditionem specialis incapacitas, quæ se tenere potest vel ex parte venditoris, vel ex parte emptoris, vel ex parte utriusque.

Primo, *ex parte venditoris.* Sic 1° ille cuius bona ex creditorum petitione sub custodia auctoritate legitima fuerunt tradita (gallice *le saisi*), bona hæc vendere non potest, quando custodia illi denuntiata est, ideoque, si ea venderet, contractus ipso jure et absque judicis sententia prorsus esset nullus. *Code de Procedure, art. 692.*

Sic 2° qui foro cessit (qui *a failli ou fait banqueroute*), cum bonorum suorum administrationem ipso die cessionis amittat, *Code de Commerce, art. 442*, hæc bona alienare non potest. Cessio autem incipit die qua mercator debita sua solvere rogatus recusat. *Code de Commerce, art. 437 et 441.* Imo alienationes onerosæ bonorum immobilium ante cessionis declarationem peractæ rescindi possunt ex creditorum petitione, si probare valeant illas fraudulenter esse factas; gratuitæ vero alienationes

sunt nullæ nisi cessionis declarationem plus quam decem diebus præcesserint. *Code de commerce, art. 444.*

Qui scit bona sua debitis suis jam esse imparia, nihil in foro conscientiæ valide donare potest, quia bona quæ possidet jam non sunt sua, sed creditorum. Donatarius pariter in eo casu tale donum nec acceptare, nec accep-tum retinere potest.

Secundo, incapacitas se tenere potest *ex parte solius emporis*. Sic 1º tutor bona pupilli sui emere non potest, nec per se nec per alios, etiam in adjudicatione publica. Idem dicendum est de mandatariis respective ad bona quæ ex mandato vendere debent, de communitatum administratoribus circa bona quæ administrant, de publicis præpositis relative ad bona nationalia quæ eorum ministerio vendi debent. *Cod. civ. art. 1595.*

Sic 2º ille cuius bona sub custodia sunt posita (*le saisi réellement*), et ii qui evidenter solvere nequeunt, bona ista per adjudicationem obtinere non possunt. Hæc prohibito extenditur ad judices, procuratores, recognitores (*substituts*), scribas, etc., tribunalis ex cuius sententia bona illa venduntur. *Code de Procédure civ., art. 713.*

Sic 3º judices, eorum vicem gerentes, procuratores, scribæ, advocati, notarii, etc., de litibus aut juribus liti-giosis, pacisci nequeunt, gallice, *ne peuvent devenir cessionnaires de procès et droits litigieux, qui sont de la compétence du tribunal dans le ressort duquel ils exercent leurs fonctions.* *Cod. civ. art. 1597.*

Tertio denique, præfata incapacitas se tenere potest si mulier bona aliquod cedat marito ad complendam dotem quam promiserat et quam non solvit integrum.

in communitate; 3º si mulier bonum aliquod cedat marito ad complendam dotem quam promiserat et quam non solvit integrum.

Si venditio facta inter conjuges in uno e præcedenti-bus casibus, includat donationem simulatam, non ideo est nulla, sed reductibilis ex hypothesi quod lœdatur re-servatio. Si fieret in casu prohibito, rescindibilis esset juxta *Toullier, Troplong et Duvergier*, modo vere dona-tio intendatur; alii cum *Duranton* eam ut omnino nul-lam habent.

Quædam existit incapacitas vendendi et emendi inter quosdam magistratus aut præpositos, et subditos sub eorum jurisdictione degentes; duces enim militares in urbe, in præfectura aut divisione militari ubi nomine imperatoris imperium exercent, præfeti et subpræfecti in locis sibi subditis commercium quorumcumque gra-norum, farinæ aliarumque ejusdem generis substantia-rum, vel vinorum aut aliorum liquorum agere non pos-sunt, nisi forte diversa hæc objecta ex propriis ipserum oriantur. *Cod. pénal, art. 176.* Hic tamen simplex prohibito potius quam vera incapacitas exprimi videtur: nam minime dicitur venditionem illam futuram esse nullam. Præpositi tale agentes commercium deprehensi ad mule-tam damnantur, et merces fisco adscribuntur.

ARTICULUS TERTIUS.

DE RE VENDIBILI SEU DE MERCE.

Res quælibet existens vel quæ existere potest et in commercio civili est posita, vendibilis est: id sequitur ex dictis ubi de contractuum objecto. Si qua ex conditioni-bus in dicto articulo requisitis desit, venditio est nulla vel rescindibilis, prout fuit explicatum.

Venditio rei alienæ erat in jure Romano valida, eo sensu quod vendor eam aut similem a proprietario emere et empori tradere teneretur, aut damna inde ex-surgentia compensare. Licet talis venditio nunc declare-tur nulla, nihilominus vendor jure naturali tenetur

rem, quam vendidit, emere ut eam tradat, vel damna inde provenientia compensare; imo ad id in foro externo damnaretur, ait *Delvincourt*, t. II, p. 521. Unde nullum fere est discrimen reale circa illud punctum inter novam et veterem legem, quamvis utraque appareat valde opposita.

Ut intelligatur extensio art. 1559 nullitatem hujusmodi venditionis pronuntiantis, quædam sunt notanda ex communi juris peritorum sententia.

1º Nullitas invocari nequit a venditore in cuius gratiam non fuit statuta, nisi forte fuerit bonæ fidei, et, domino rei venditionem ratam habere nolente, velit statim, ad vitandos maiores sumptus, damna compensare.

2º Invocari potest a domino rei, vel potius ille rem suam simpliciter apprehendit.

3º Sane invocari potest ab emptore cui lex favere voluit. Olim, emptor nullitatem invocare non poterat nisi turbaretur in sua possessione, et hoc consentaneum erat principio tunc admissio. Nunc vero, sufficit periculum evictionis, quod existit quamdiu res vere est aliena, sed hoc periculum requiritur: nam si non adesset, actus venditionis idem esset respectu emptoris ac actus validus. Hinc emptor nullitatem invocare nequit si venditor factus fuerit dominus rei et actum ratum habeat; si ipse met emptor rem acquisierit per præscriptionem vel bona fide consumperit; si res apud ipsum casu fortuito perierit.

Nullum est dubium quin rei alienæ venditio, licet injusta, fiat postea valida, si legitimus dominus eam ratam habeat; nam tunc vera fit venditio, vel condonatio, et eo instanti dominium transmittitur. Sit in exemplum.

Gravis quæstio circa bona ecclesiastica quæ tempore perturbationis Gallicanæ publice vendita sunt.

Certum est eos qui hujusmodi bona tempore perturbationis publicæ emerunt, præter sacrilegii reatum, graviter contra justitiam commutativam peccasse; nam

in confessu est bona prædicta injuste vendita fuisse; ergo injuste acquirebantur et injuste post acquisitionem retinebantur. Unde non unum, sed tot peccata acquitatores perpetrarunt, quot actus voluntatis renovarunt eadem sibi retinendi; itaque, nisi de his peccatis sincere doleant, absolví nequeunt.

1º A tempore Concordati inter summum Pontificem Pium VII et gubernium tunc in Gallia existens, die 15 augusti anni 1801 initi, possessores bonorum ecclesiasticorum proprietarii facti sunt adeo ut ea nunc restituere non teneantur. Ea namque restituere non tenentur, si summus Pontifex, pro bono pacis, proprietatem illorum nomine Ecclesiæ condonaverit: atqui eorum proprietatem clare videtur condonasse per articulum Concordati 13, sic se habentem: «Sanctitas sua, pro pacis bono felicique religionis restitutione, declarat eos qui bona Ecclesiæ alienata acquisiverunt, molestiam nullam habituros, neque a se, neque a Romanis pontificibus, successoribus suis, ac consequenter proprietas eorumdem bonorum, redditus et jura iis inhærentia immutabilia penes ipsos erunt, atque ab ipsis causam habentes.» Communiter enim in Gallia episcopi, doctores, theologiae professores ac confessarii scientia et pietate conspicui, ex citato articulo semper intellexerunt proprietatem supradictorum bonorum revera translatam fuisse, ac proinde possessores minime quoad restitutio nem nunc esse inquietandos. Hunc articulum sanctissimus idem Pontifex confirmavit in bulla *Ubi primum*, data die 17 julii anni 1817, cuius hæc sunt verba, post enumeratas omnes sedes episcopales: «Cum vero Galliarum ecclesiæ in præterita rerum conversione suo fuerint orbatae patrimonio, et ea quæ de peractis bonorum ecclesiasticorum alienationibus articulo 13 Conventionis anni 1801 ex pacis studio decrevimus, suum jam effectum nacta sint, ac firma semper suoque in robore perstare debeant, etc.»

Condonatio illa summi Pontificis non est nova et sine exemplo: in Anglia, post Henricum VIII, cardinalis Pau-

lus, suprema rogante curia, ex facultate a Julio papa III sibi data, dispensationem omnibus bonorum ecclesiasticorum acquisitoribus concessit, ut ea tranquille deinceps possiderent (*Continuateur de Fleury*, l. 150, n. 37). Dici non potest dispensationem istam fuisse tantum pro foro externo, nam eodem decreto matrimonia jure ecclesiastico nulla revalidat, collationes beneficiorum irritas confirmat: at certe hæc pro foro interno erant: ergo et dispensatio pro ecclesiasticorum bonorum possessione.

Monebat tamen simul Legatus injustos bonorum acquisitores, ut conscientiae suæ providerent, nec in facili dispensatione Ecclesiæ nimis fiderent; dispensatio enim ista non auferebat peccatum injustitiae jam commissum, quod absque sincera poenitentia deleri non poterat, nec ab excommunicatione majori per sacrilegam emptionem incursa absolvebat. Idem dicimus de acquisitoribus temporis nostri.

In ipso Ecclesiæ Romanæ territorio quædam bona ecclesiastica tempore usurpationis fuerunt vendita: beatissimus papa Pius VII, pro bono pacis, declaravit se nullo modo molestaturum hujusmodi bonorum acquisitores, et revera nihil ab eis exegit, nisi ut onera pia eis annexa impleri curarent: ergo a pari nihil aliud in Gallia a possessoribus est exigendum.

Imo multi arbitrantur onera hæc pia exigi non posse; nam condonatio per articulum Concordati 13 facta, est generalis, absoluta et sine ulla restrictione: ergo vi illius omnia onera fuerunt extincta. Attamen, cum illa condonatio ægre admodum, et non nisi ob necessitatem fuerit concessa, non nimis extendenda est, sed potius esset restringenda. Porro extinctio onerum spiritualium non clare exprimitur: hortandi sunt ergo possessores ad impienda hæc onera. Ita fert rescriptum sacrae Pœnitentiariae Apostolice ad nos personaliter directum, die 10 martii 1818, in quo hæc leguntur verba:

« Sacra Pœnitentiaria, de expressa Apostolica auctoritate, consulenti oratori declarat bona ecclesiastica a gubernio Gallico occupata ante Conventionem initam

» anno 1801 inter Sanctam Sedem et gubernium Gallicum, » in plena acquirentium proprietate esse, adeo ut ea retinere, iis gaudere atque alienare etiam illa tuto ac libere possint in foro, tum externo, tum interno, dummodo tamen acquisitio facta fuerit secundum leges tunc viventes. Hortatur tamen acquirentes istos ut pro sua pietate ac religione satisfacere velint piis Missarum, eleemosynarum aliarumque rerum similiūm oneribus, quæ bonis illis olim forsitan infixa erant. »

Ex his rescripti verbis sequitur 1º proprietatem hujus generis bonorum revera et pro foro interno fuisse translatam; 2º nunc licere predicta bona vendere aut emere; 3º eos qui a tempore Conventionis anni 1801 talia obtinuerunt bona, sive titulo hereditatis, sive donatione, sive emptione, non peccasse, nec proinde ab illis exigendum esse ut de possessione vel acquisitione ista conterantur; 4º non solum simplices possessores, sed ipsos acquisitores esse duntaxat hortandos ut pia impleant onera.

Notandum est 1º hanc summi Pontificis condonationem primarios supradictorum bonorum acquisitores a censura ecclesiastica quam incurserunt non liberasse: ergo ab illa solvendi sunt. Pariter, cum via omnino iniqua divites facti sunt, maxime saltem convenit ut eleemosynas plus minusve abundantes tribuant, prout plura vel pauciora hujusmodi bona emerunt.

Notandum est 2º articulum 13 Concordati solummodo transferre proprietatem bonorum hoc tempore alienatorum; dicit enim, *qui bona Ecclesiæ alienata acquisiverunt: bona ergo quæ tunc non erant alienata, non fuerunt sic condonata: unde bona quæcumque, a privatis huc usque absque legali alienatione detenta, procul dubio redi debent, ut in Tractatu de Restitutione diximus, pag. 49, 50 et 51, et non semel contigit.*

Sed bona quæ tunc a gubernio erant occupata, habenda sunt ut jam alienata, juxta responsonem S. Pœnitentiariae et aliam responsonem ab auctore Tractatus de Justitia et Jure, Ambiani impressi, citatam. Unde ea gubernio vendita privati licite emere potuerunt.

*Altera quæstio gravis circa bona vulgo dicta
DES ÉMIGRÉS.*

Certum est pariter hæc bona injuste vendita fuisse, ac proinde vendentes et ementes contra justitiam commutativam peccasse, eosque absolvii non posse, nisi de tali peccato sincere doleant.

Attamen, cum possessores hujusmodi bonorum ea juxta leges tunc existentes acquisiissent, non omnino assimilabantur furi qui rem integrum reddere tenet: unde episcopi, doctores et confessarii etiam accurationes solummodo exigebant compositionem liberam inter actuales possessores et legitimos proprietarios, vi cuius, data aliqua pecuniæ summa, proprietas manebat inconcussa penes acquisitores et ab eis causam habentes.

Nunc vero, ex quo lata est lex indemnitatis, die 27 aprilis 1825, nova exsurgit quæstio, an scilicet actuales possessores quidquam prioribus dominis solvere adhuc teneantur. Quidam arbitrantur eos teneri ad restitutio-
nem donec proprietarii omnino indemnes fiant: 1º quia injuste hi spoliati sunt et jus ad perfectam indemnitatam habent; 2º quia sine legitimo titulo proindeque injuste illi possident.

Cæteri autem aestimant, lege indemnitatis impleta, nullam existere obligationem restituendi, et his præsertim rationibus fundantur: 1º licet legitimi proprietarii prorsus indemnes non fiant, certum est tamen eos multo plus hac lege recepisse, quam, ea seclusa, ex liberis compositionibus sperare potuissent: omnes tamen fatentur liberas compositiones esse sufficietes ad tutandam conscientiam. Ergo. 2º Gubernium indemnitatam solvit nomine actualium possessorum, ut eos liberet, et maximam plagam Revolutionis sanet, *pour fermer la plaie de la Révolution*, sunt ipsamet verba regis Caroli X: porro gubernium hunc scopum non attigisset si, non obstante hac solutione, nihilominus actuales possessores ad restitutio-
nem obligarentur, ut sat clare patet. 3º Repugnat proprietarios indemnitatam pro bonis amissis suscipere, et

dominium tamen in ea retinere: igitur indemnitatam accipiendo, proprietati renuntiarunt. 4º Nisi hoc principium pro foro interno sicut pro foro externo admittetur, in multas laberemur difficultates intricatissimas quæ nusquam finem obtinerent; posita namque obligatione restitutionis, cuncti confessarii eam exigere tene-
rentur, a liberis pro tempore quo hæredes fiunt, ab uxori-
bus, a moribundis, etc.: at nemo non videt quantum detrimentum hæc agendi ratio afferret religioni, paci fa-
miliarum et æternæ animarum saluti. Ergo.

Certum est quidem legitimos proprietarios non esse in-
demnes nisi ex parte: at quot sunt alii qui, tempore per-
turbationis nostræ, multa passi sunt damna, et nullam
obtinuerunt indemnitatem! Sunt calamitates publicæ
valde lugendæ, et earum consectaria ab omnibus vitari
nequeunt. Unusquisque sortem suam patienter sustineat,
et aliis saltem pro bono publico indulget.

Quæritur 1º utrum res, quibus emptores prævidentur abusuri, vendi possint.

Notandum est 1º res illas in duas classes dividi posse: aliæ sunt quæ ex natura aut forma sua ita ad malum sunt determinatæ, ut nunquam aut fere nunquam ad bonum inserviant, qualia sunt philtrum amatorium, vestes muliebres ubera nudantes, libelli famosi vel libidinosi, picturæ lascivæ, larvæ, idola et vestes sacerdotales respectu paganorum. Aliæ autem sunt ad bonum et malum usum indifferentes: talia sunt arma, venena saltem ordinaria, fucus, tali, chartæ lusoriæ et innumera alia.

Notandum est 2º res illas etiam pessimas et ad malum usum destinatas, valide vendi posse: nam ratione substancialiæ sunt pretio aestimabiles, et jus positivum, licet plures venditiones hujus generis prohibeat, eas tamen irritas non facit, *Code pénal*, art. 287; sed decernit con-
tra vendentes mulctam pecuniariam et pœnam carceris.

Notandum est 3º quod licet pro nullo temporali incom-
modo quis in peccatum alterius consentire valeat, possit tamen pro vitando gravi incommodo præbere illi mate-
riam vel occasionem peccandi, non intendendo quidem

peccatum ejus, sed proprium volens commodum, ut contingit in eo qui necessitate pulsus mutuum ab usurario petit; nam in eo casu peccatum non est imputabile ei qui materiam vel occasionem ponit; imputari enim non potest nisi quatenus ex parte sui esset voluntarium directe, vel saltem indirecte: porro neutrum dici potest. Non directe, siquidem in se non intenditur, nec necessario ex prædictæ materiæ vel occasionis positione sequitur, sed ex sola peccantis malitia. Non indirecte, nam illud non est voluntarium indirecte, seu in causa, eujus causam auferre agens non tenetur: at in nostro casu causam prædicti peccati agens auferre non tenetur; contra vero, ex hypothesi, justam habet rationem eam ponendi. Ergo.

Aliunde, nisi hæc doctrina admitteretur, dicendum fore nullam rem vendi aut arte confici posse; nam fere nulla est qua homines abuti non possint, et qua de facto non abutantur. Ergo. Ita, post *S. Thomam*, q. 13, de *Malo*, art. 4, ad 19, omnes generaliter theologi.

His prænotatis, R. 1º. Non licet vendere ex professo res quæ ex natura aut forma sua ita ad malum usum determinatae sunt, ut ad bonum vix inservire possint; non licet enim absque legitima causa præbere alteri materiam aut occasionem proximam peccandi: porro nulla potest esse ratio sufficiens res hujusmodi ex professo vendendi. Ergo.

Diximus *ex professo*; si quis enim res hujusmodi ex casu haberet, v. g., idolum, aut quid simile, et paganus mortem illi minitaret nisi illud venderet, tunc vendere posset, quia periculum in quo versaretur amittendi vitam, esset ratio sufficiens ut materiam vel occasionem alterius peccati, tuta conscientia, ponere posset. *Ita communiter theologi.* Licet pariter res prædictas vendere, si certo prævideatur ementem eas ad usum licitum petere, v. g., vestes sacerdotales paganorum ad tragœdiam honeste repræsentandam, librum haereticum ad illum confutandum, venenum ad mures destruendos, etc.

R. 2º. Licet vendere ex professo res quibus homo potest indifferenter bene vel male uti; nam si res hujus-

modi vendere ex professo non liceret, nulla aut fere nulla res ex professo vendi posset, ex observatis: verum id nec admitti nec dici potest, siquidem societas ex parte tunc subverteretur. Hinc licet vendere ex professo vim, arma, aleas, chartas lusorias, etc.

Non licet tamen ea vendere quæ ad malum usum potius destinata esse videntur quam ad bonum, v. g., pura venena, nisi constet ea ob bonum usum postulari. Ludovicus XIV statuerat quod venena, naturam suam semper retinientia, a nemine, ea vero quæ cum aliis rebus mixta utilia sunt, a medicis tantum, chirurgis et pharmacopolis vendi possent; et quod medici, chirurgi ac pharmacopœiae nemini ipsum veneni corpus venderent, sed solum commixtionem ex illo cum aliis rebus ita factam ut inservire posset. Hæc dispositio erat sapiens et ratione fundata: ideo fuit aliquo modo renovata lege condita die 11 aprilis anno 1803, in qua hæc habentur: « Toute » substance vénéneuse ne peut être vendue qu'à des » personnes connues et domiciliées, qui en auraient be- » soin pour leur profession ou pour cause connue, sous » peine de 3,000 francs d'amende de la part des ven- » deurs. Les pharmaciens et épiciers doivent inscrire, » sur un registre coté et paraphé du maire, les noms, » qualités et demeures des personnes auxquelles ils au- » raient vendu de ces substances, etc. »

R. 3º. Res ad bonum et malum usum ex se indifferentes vendere non licet absque legitima causa illis qui eas in malum usum conversuri prævidentur; nam, ex dictis, non licet absque legitima causa præbere alteri materiam peccati vel occasionem peccandi. Unde non licet, v. g., vinum homini se inebriaturo vel jam ebrio dare, nisi gravis excuset causa.

Difficillimum est autem recte determinare qualis hæc causa esse debeat ut sit legitima. Debet quidem, juxta omnes, esse proportionata, tum proximitati materiæ vel occasionis, tum gravitati peccati ad quod concurritur. Unde major requiritur ratio ad vendendum gladium ei qui vult inimicum occidere, quam ad vinum ebrio præ-

bendum, et major ad vinum ebrio præbendum, quam ad cibum jejunium violaturis apponendum, etc. Sed hæc omnia ex judicio viri prudentis sunt pensanda. Nulla in theologia morali occurrit materia difficultior in praxi quam cooperatio ad malum; hic præsertim inter duo extrema summa cum circumspectione incedendum est.

Quæritur 2º utrum quis res indifferentes vendere possit illis qui eas in abusum petunt, quando timet ne officinam suam deserant.

R. Sæpius hæc ratio non est sufficiens, aliquando vero sufficit: prudentum hominum judicio hoc aestimandum est. Si de gladio vel de veneno ad alterum occidendum ageretur, prædictus timor ratio non esset sufficiens, *ut patet*; si ageretur de vino ebrii præbendo, timor ille adhuc insufficiens videretur, quia ebrietas essentialiter est contra jus naturale; si autem de legibus jejunii aut abstinentiæ frangendis agatur, timor fundatus ne multi officinam deserant, ratio sufficiens nobis videtur, nam leges Ecclesiæ non obligant cum tanto incommodo. Secus dicendum foret, si pauci tantum officinam deserturi præviderentur, quia grave non timeretur incommodum.

Quæritur 3º an fucum muliebrem vendere liceat.

R. Quæstio hæc pendet ab altera, an scilicet mulieres fuso ad vultum pingendum licite uti possint. Docent communiter theologi, post *S. Thom.*, mulieres quæ fuso vultum suum pingunt, mortaliter non peccare, modo illud non faciant ad lasciviam excitandam, vel in Dei contemptum; sed omnes generaliter tenent illas semper venialiter peccare, nisi ad tegendum naturalem defecatum vel ad obediendum marito illique placendum id faciant. Igitur qui fucum vendunt, nisi prævideant illum ad lasciviam fovendam esse adhibendum, mortaliter non peccant; si manifeste sciant quod ad vanitatem petatur, et illum absque incommodo recusare possint, et tamen vendant, peccant venialiter.

ARTICULUS QUARTUS.

DE PRETIO.

Premium est *pecunia valori rei commensurata*. Valor rei non præcise ex natura aut qualitatibus ejus intrinsecis desumendus est, sed ex ordine ejus ad usum et ex hominum aestimatione; premium autem est de essentia venditionis: si enim nullum stipularetur premium, esset donatio; si res una pro altera daretur, esset permutatio, nisi forte res daretur ut ex illa statim obtineretur premium aliunde conventum.

Necesse est ut premium a contrahentibus determinetur, sive directe, sive indirecte, scilicet, præbendo rationem sufficientem futuræ determinationi, v. g., statuendo illud determinandum fore per arbitrium. Si arbiter in contractu designatus non possit aut nolit pronuntiare, venditio erit nulla. *Cod. civ. art. 1591 et 1592.*

Si arbiter in contractu nominatim non designetur et una pars de illo eligendo convenire nolit, æquum videtur quod nihilominus valeat venditio, alioquin faveretur malæ fidei: tunc arbiter, juxta multos, per judicem erit designandus, et utraque pars aestimationi ejus stare tenebitur. Si arbitri aestimatio certo videatur injusta, plurimi jurisperiti, præsertim recentiores, adhuc illi standum esse sentiunt, nec rescissionem peti posse existimant, modo non adfuerit machinatio fraudulenta, quia uterque contrahens scienter sese exponebat periculo; alii vero contradicunt, inter quos *Pothier* et *Delvincourt*, quia ipsi jus unius vere laedi videtur.

Duplex distinguitur premium, legale et naturale. Premium legale illud est quod auctoritate legitima fuit determinatum, atque indivisible est et permanens. Premium naturale est illud quod, juxta communem hominum aestimationem, valori rei respondet; non est permanens, sed augetur vel minuitur, habita ratione circumstantiarum, temporum, pecuniæ, mercatorum et mercium; non est indivisible, sed quamdam habet latitudinem